

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ЖУКОВ А. В.

УДК 005.336.1:658.5

Жуков А. В. Сучасні теоретичні засади формування ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства

У статті проаналізовано існуючі теоретичні підходи щодо визначення поняття «ефективність». Проведено розмежування та роз'яснення таких категорій, як ефект, результат, ефективність та критерій ефективності. Обґрунтовано комплекс критеріїв ефективності за напрямками відповідності цілей і потреб до результату і витрат. Побудовано логіко-структурну модель формування ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства за такими складовими: ефективність підсистем діяльності підприємства, ефективність використання ресурсів, соціально-екологічна ефективність. Запропоновано визначення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства як комплексної характеристики її розвитку, яка відповідно до критеріїв результативності, економічності та оптимальності відбиває рівень досягнення цілей виробничо-господарської діяльності підприємства.

Ключові слова: ефективність, ефект, результат, витрати, критерій, складові ефективності виробничо-господарської діяльності.

Рис.: 2. **Бібл.:** 9.

Жуков Андрій Вячеславович – аспірант, кафедра економіки та оцінки майна підприємств, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: okydoky87@list.ru

УДК 005.336.1:658.5

Жуков А. В. Современные теоретические основы формирования эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятия

В статье проанализированы существующие теоретические подходы к определению понятия «эффективность». Проведено разграничение и разъяснение таких категорий, как эффект, результат, эффективность и критерий эффективности. Обоснован комплекс критериев эффективности по направлениям соответствия целей и потребностей результату и затратам. Построена логико-структурная модель формирования эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятия по таким составляющим: эффективность подсистем производственно-хозяйственной деятельности предприятия, эффективность использования ресурсов, социально-экологическая эффективность. Предложено определение эффективности производственно-хозяйственной деятельности предприятия как комплексной характеристики ее развития, которая в соответствии с критериями результативности, экономичности и оптимальности отражает уровень достижения целей производственно-хозяйственной деятельности предприятия.

Ключевые слова: эффективность, эффект, результат, затраты, критерий, составляющие эффективности производственно-хозяйственной деятельности.

Рис.: 2. **Библ.:** 9.

Жуков Андрей Вячеславович – аспирант, кафедра экономики и оценки имущества предприятия, Харьковский национальный экономический университет (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: okydoky87@list.ru

UDC 005.336.1:658.5

Zhukov A. V. The Modern Theoretical Bases of Forming of Efficiency of Production and Economic Activity of Enterprise

In the article the existent theoretical going is analyzed near determination of concept efficiency. Differentiating and elucidation of such categories as an effect, result, efficiency and criterion of efficiency is conducted. The complex of criteria of efficiency on directions of accordance of aims and necessities to the result and expenses was grounded. The logical and structural model of forming of efficiency of production and economic activity of enterprise is built including such constituents: efficiency of subsystems of activity of enterprise, efficiency of the use of resources, socially ecological efficiency. Determination of efficiency of production and economic activity of enterprise is offered as complex description of its development, which according to the criteria of effectiveness, reflects the level of achievement of aims of production and economic activity of enterprise an economy and optimality.

Key words: efficiency, effect, result, expenses, criterion, constituents of efficiency of production and economic activity.

Pic.: 2. **Bibl.:** 9.

Zhukov Andrey V. – Postgraduate Student, Department of Economics and Evaluation of Enterprise Property, Kharkiv National University of Economics (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: okydoky87@list.ru

Підвищення ефективності кожного підприємства позитивно впливає на економіку держави, формування доходів місцевих бюджетів, рівень добробуту населення. Тому сьогодні досить важливою стає проблема визначення напрямів підвищення ефективності підприємства, серед яких ефективність виробничо-господарської діяльності має бути головною частиною розроблення управлінського проекту заходів щодо розвитку підприємства. У зв'язку з цим актуальності набуває питання розвитку наукової бази управління ефективністю виробничо-господарської діяльності підприємства.

Метою статті є узагальнення теоретичних аспектів щодо визначення ефективності виробничо-господарської

діяльності підприємства як економічної категорії та обґрунтування основних складових її формування.

Відповідно до визначеної мети були вирішені такі завдання:

- ✦ узагальнити теоретичні положення й уточнити економічну сутність поняття ефективність на основі опрацювання сучасних наукових підходів;
- ✦ обґрунтувати комплекс критеріїв ефективності за напрямками відповідності цілей і потреб до результату і витрат відповідно;
- ✦ побудувати логіко-структурну модель формування ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства.

Огляд робіт багатьох провідних економістів дозволив констатувати, що однозначного, загальноприйнятого трактування поняття «ефективність» і міри цієї категорії до теперішнього часу не існує. У загальному розумінні ефективність (у перекладі з латинської – дієвість, продуктивність, результативність) характеризує розвинені системи, процеси, явища. Тобто ефективність виступає як індикатор розвитку та його найважливіший стимул. У змістовному відношенні ефективність пов'язується, по-перше, з результативністю роботи або дії, а по-друге, з економічністю (мінімальним обсягом витрат для виконання даної роботи або дії). Ефективність завжди пов'язана з практикою. Тому вона стає цільовим орієнтиром управлінської діяльності, направляє цю діяльність в русло обґрунтованості, необхідності, виправданості і достатності. Таким чином, ефективність є якісною категорією, що пов'язана з інтенсивністю прояву результату, відображає глибинні дії вдосконалення, що відбуваються у всіх його елементах. На підставі проведеного аналізу наукової літератури [1 – 9] можна стверджувати, що ефективність – оцінна категорія, і вона завжди пов'язана з відношенням цінності результату до цінності витрат.

Слід зазначити, що розкриття сутності поняття «ефективність» потребує розмежування та роз'яснення таких категорій, як ефект, результат, ефективність та критерій ефективності. І ефект, і ефективність відображають зростання і розвиток, тобто здібність до прогресивних кількісних змін, відбитих в об'ємних показниках, і до прогресивних якісних змін, що доповнюють кількісні і пов'язані, як правило, зі структурною динамікою об'єкта дослідження. Причому найбільш сильний взаємозв'язок цих категорій з поняттям розвитку. Разом із тим між категоріями «ефект» і «ефективність» спостерігаються істотні відмінності. Ефект є віддзеркаленням результату діяльності, тобто того стану, до якого прагне об'єкт дослідження. Тому поняття «ефект» і «результат» можна сприймати як тотожні і використовувати як орієнтир при побудові моделі будь-якої управлінської системи. Таке управління, що отримало в міжнародній практиці найменування «управління за результатами», направлене на кількісний приріст результатуючих показників, хоча і має на увазі зміну якісних характеристик [1].

Цільова орієнтація відношення результату до витрат є прагненням до максимізації. При цьому ставиться завдання максимізувати результат, що доводиться на одиницю витрат. Можливо і зворотне співвідношення, коли показник витрат відносять до показника результату. У цьому випадку порівняльний показник мінімізується. Тобто центральним поняттям категорії «ефективність» стає критерій ефективності (ознака успішності), за яким розкривається суть досліджуваного об'єкта, визначаються головні, вирішальні зв'язки і шляхи вдосконалення

об'єкта. Критерій ефективності – це головна відмінна ознака і визначальна міра пізнання суті ефективності, відповідно до якого здійснюється кількісна оцінка рівня цієї ефективності. Правильно сформульований критерій повинен характеризувати суть ефективності як економічної категорії. Критерій ефективності господарчої системи був запропонований італійським економістом В. Парето, який стверджував, що лише тоді слід вважати ефективно використаними ресурси, коли немає можливості використати їх іншим шляхом, щоб підвищити добробут одного учасника ринкової системи, не погіршивши добробут іншого [2].

Завдяки тому, що поняття ефективності характеризує співвідношення різних аспектів: результат і витрати (економічність), результат і цілі (результативність), результат і потреби (оптимальність), то виділені відносини, наразі, пропонується вважати критеріями ефективності (рис. 1).

Значення кожного критерію характеризує ступінь інтенсивності деякої властивості результату, важливого з погляду поставленої мети (цілей, інтересів, витрат).

Дослідження складових формування ефективності потребує виокремлення відповідних таких наукових принципів як комплексність, системність, раціональність, процесність, ситуаційність. Саме означені принципи стають підґрунтям моделі ефективності й забезпечують змістовне й всебічне дослідження її формування, а також забезпечити ланцюг стадій пізнання цього явища: опис, пояснення, передбачення та управління.

Ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства має визначатися з метою вирішення двох основних завдань. По-перше, для виявлення та оцінки рівня використання окремих видів витрат і ресурсів, а також економічної ефективності виробництва. По-друге, для економічного обґрунтування і відбору якнайкращих виробничо-господарських рішень (впровадження нової техніки, технології і організації виробництва, праці і управління, варіанти інвестування та ін.) [5]. Такі найбільш суттєві характеристики виробничо-господарської діяльності, як цілісність, багатовимірність, динамічність і взаємозв'язок її різних сторін знаходять віддзеркалення через категорію ефективності. Тому модель ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства має бути побудована на підставі ієрархічної системи її складових, кожна з яких, у свою

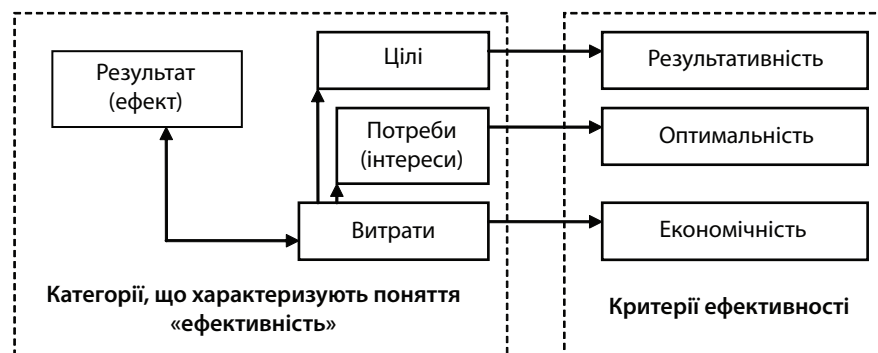

Рис. 1. Зв'язок ключових категорій поняття «ефективність»

чергу, характеризується підсистемами відповідних ключових показників діяльності.

У сферу виробничо-господарської діяльності підприємства включаються процеси виробництва, відтворення і обороту. Процеси виробництва забезпечують реалізацію завдань підготовки і освоєння процесу реалізації інших послуг, технічне обслуговування процесу виробництва. Роботи з оновлення основних виробничих фондів, розширення і технічного переозброєння підприємств, підготовки та перепідготовки кадрів відносяться до процесів відтворення. Процеси обороту включають матеріально-технічне обслуговування і реалізацію послуг. Наведені процеси забезпечуються відповідними підсистемами виробничо-господарської діяльності. Тому значущість проблеми ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства зумовлює необхідність враховувати і аналізувати рівень і масштаби ефективності на рівні всіх підсистем виробничо-господарської діяльності. Ця умова, на думку автора, має характеризувати системну частину ефективності.

У свою чергу кожна з підсистем виробничо-господарської діяльності підприємства потребує відповідних ресурсів, використання яких характеризує ресурсну (елементну) частину ефективності.

Не викликає сумнівів також і той факт, що основним і визначальним джерелом зростання ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства є працівники – керівники, менеджери, фахівці, робочі. Ділові якості працівників, підвищення продуктивності їх праці багато в чому обумовлено дієвим мотиваційним механізмом на підприємстві, підтримкою сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі. Тому важливою складовою ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства стає ефективність соціальних заходів на підприємстві.

Крім того, слід звернути увагу на важливість забезпечення ефективності заходів, спрямованих на досягнення екологічних цілей підприємства. Сьогодні необхідно враховувати стан навколишнього середовища, на який здійснює значний вплив діяльність будь-якого підприємства. При цьому дані про екологічні витрати і доходи дозволяють оцінити ефективність тієї або іншої структурної ланки і всього підприємства в цілому, заохотити тих, хто добився кращих результатів, і прийняти заходи до тих, що відстають. Разом із тим, не менш важливим завданням представляється і співвіднесення між екологічними і соціальними аспектами виробничо-господарської діяльності. Між цими аспектами існує тісний, досить часто позитивний взаємозв'язок: так, мінімізація екологічних впливів підприємства надає пряму позитивну дію на підвищення якості життя і зміцнення здоров'я, причому не тільки персоналу підприємства, але і місцевого населення. Тобто соціально-екологічна складова виробничо-господарської діяльності відображається усвідомленою і мотивованою участю в різноманітних попереджувальних екологічних збиток і нерациональне природокористування заходів, у забезпеченні суспільних соціальних і екологічних благ, включаючи заходи щодо охорони здоров'я, підвищення якості на-

вколишнього природного середовища і стійкого природокористування.

Приведені положення дозволяють виділити основні складові формування ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства:

- ✦ ефективність підсистем діяльності підприємства, що визначається отриманими результатами, які відображають досягнення цілей розвитку основних підсистем діяльності підприємства та конкурентний успіх на ринку;
- ✦ ефективність використання окремих видів ресурсів, яка характеризується співвідношенням обсягу випуску продукції або прибутку від виробничо-господарської діяльності з відповідною величиною ресурсів (окремих видів або окремими видами витрат, пов'язаними з робочою силою, з використанням основних фондів або оборотних коштів);
- ✦ соціально-екологічна ефективність, яка характеризується рівнем виконання соціально-екологічних зобов'язань підприємства.

Усі разом узяті види ефективності складають синергічну ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства, логіко-структурну модель формування якої наведено на *рис. 2*. Представлена модель характеризує ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства як поняття, що відображає самостійний процес в економіці підприємства. Саме ефективність за встановленими критеріями економічності, результативності та оптимальності визначає не лише результат, але й доцільність і корисність реалізації заходів щодо розвитку підприємства та досягнення ним певних результатів виробничо-господарської діяльності. Тобто виробничо-господарська діяльність підприємства стає ефективною, якщо управлінським рішенням було обрано правильний напрям її розвитку.

На підставі узагальнення викладеного вище пропонується визначити ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства як комплексну характеристику її розвитку, яка відповідно до критеріїв результативності, економічності та оптимальності відбиває рівень досягнення цілей виробничо-господарської діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ

Таким чином сутність поняття «ефективність» виокремлює такі категорії як ефект, результат, ефективність та критерій ефективності. Співвідношення результату і витрат (економічність), результату і цілей (результативність), результату і потреб (оптимальність) пропонується вважати критеріями ефективності. Основними складовими логіко-структурної моделі формування ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства виділені ефективність підсистем діяльності підприємства, ефективність використання окремих видів ресурсів, соціально-екологічна ефективність.

Подальші дослідження треба спрямувати на побудову, аналізі та оцінці показників виділених складових ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства. ■

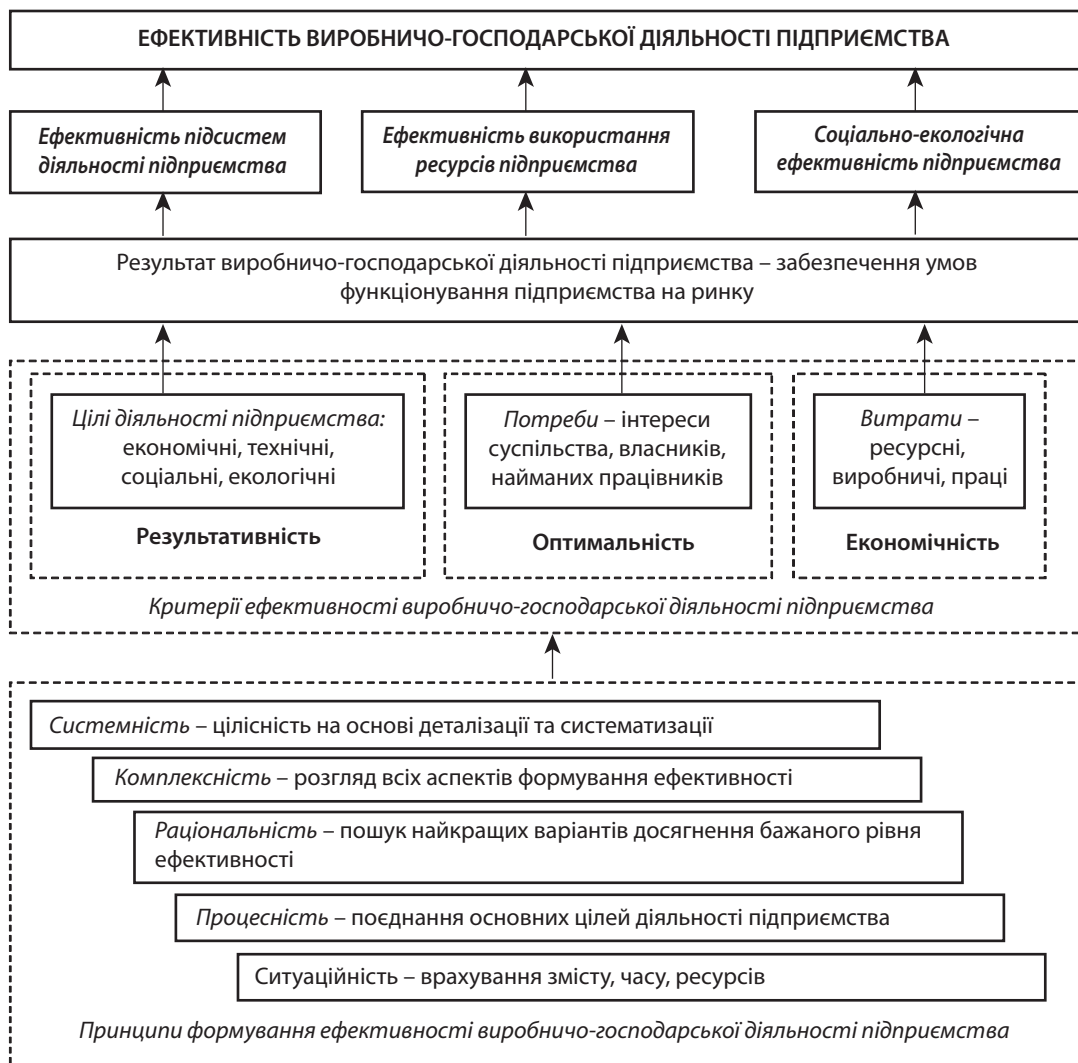

Рис. 2. Логіко-структурна модель формування ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства

ЛІТЕРАТУРА

1. Асаул А. Н. Модернизация экономики на основе технологических инноваций / А. Н. Асаул, Б. М. Карпов, В. Б. Перевязкин и др. – СПб. : АНО ИПЕВ, 2008. – 606 с.
2. Бардовский В. П. Экономика : учебник / В. П. Бардовский. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 672 с.
3. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2005. – 860 с.
4. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С. Ф. Покропівного. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.
5. Ильин А. И. Экономика предприятия. Краткий курс. – Мн. : Новое знание, 2007. – 236 с.
6. Мазурова И. И. Анализ эффективности деятельности предприятия: Уч. пособие / И. И. Мазурова, Н. П. Белозерова, Т. М. Леонова и др. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 113 с.
7. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
8. Савицкая Г. В. Теория анализа хозяйственной деятельности : учеб. пособ. / Г. В. Савицкая. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 288 с.
9. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 608 с.